

MYNTFUNDET FRA SAND

I VÆRDALEN

AF

B. HARTMANN

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1899. NO. 6

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1900

MYNTFÜNDET ERA SAND

I VARDALLEN

REHARTRANN

AKTIEFONDEN I TRONDHØEN

1890

I Videnskabselskabets aarsskrift for 1881 (udgivet i 1882) findes en beskrivelse af „et lidet myntfund fra gaarden Sand i Værdalen“ ved M. Chr. Carstens. Antallet af de mynter, som fandtes vaaren 1882 og nærmere beskrives, er 22, ligesom der meddeles, at der samme aars høst efter afhandlingens trykning blev fundet endnu 6 mynter, der ikke er komne med i beskrivelsen. Der antydes, at der muligens senere vil findes flere mynter paa samme sted, og dette har ogsaa været tilfælde, idet man vaaren 1883 fandt 9, i 1890 8, i 1891 6, i 1892 3, i 1893 4, i 1898 2 og i 1899 1, ialt 61 jordfundne sølvmynter, iberegnet de 28 ovennævnte, foruden enkelte mindre brudstykker. Alle disse er erhvervede af Videnskabselskabet og indlemmede i dets myntsamling som et samlet fund, hvorved den middelalderiske afdeling har faaet en kjærkommen berigelse. Da mynterne rimeligvis i tidens løb er blevne spredt fra sin oprindelige plads og desuden har vist sig at være vanskelige at skjelne, hvilket ogsaa sees deraf, at de kun er fundne i mindre antal ad gangen og i løbet af en saa lang tid, er det muligt, at man fremdeles kan finde flere.

Af de i ovenomhandlede afhandling beskrevne er 6 angelsachsiske og tilhører kong Æthelred II (978 —1016). De 4 tilhører type C, de to andre type D hos Hildebrand, Anglosachsiska Mynt; 1 er præget i Canterbury, 3 i London, 1 i Norwich og 1 i Totness. 1 irsk mynt tilhører den norske konge i Dublin Sihtric (989—1029) og er præget efter Æthelreds type D. 14 er tyske, hvoraf 1 tilhører hertug Bernhard af Sachsen, 973—1011, 1 hertug Henrik af Baiern, 995—1002, 1 grev Wigman af Nedre Sachsen, 967—1016, 3 usikre, men antagelig prægede omkring aar 1000, og de øvrige 8, forsaavidt som de kan bestemmes, Adelheidsmynter

og at henføre til Otto III (991—95). 1 er kufisk med usikker prægningstid.

Idet jeg forresten henviser til den nævnte nærmere beskrivelse af disse 22, først fundne mynter og de om findestedet givne meddelelser, vil i det følgende de der ikke omhandlede 39 mynter nærmere beskrives. Da nærværende beskrivelse er at betragte som fortsættelse af den foregaaende, vil der begyndes fra no. 23. Af disse 39 mynter er 15 angelsachsiske, alle fra kong Æthelred (978—1016), 23 tyske og 1 kufisk. Af de angelsachsiske tilhører 3 type C hos Hildebrand, 9 type D, hvoraf nogle blot efterligninger; 3 er af mindre sikker type. Forsaavidt prægningsstedet kan bestemmes, er 3 fra London, 2 fra York, 1 fra Chester, 1 fra Chichester, 1 fra Rochester og 1 fra Stanford. Af de tyske maa 1 henføres til Otto I (936—75) og er fra Køl, 2 er fra Mainz fra erkebiskop Willigis (975—1011), 18 fra Otto III (991—1002), af hvilke sidste de fleste er Adelheidsmynter. Af disse 18 er 1 at henføre til Køl og 1 til Deventer som myntsted. 2 tyske kan hverken henføres til nogen bestemt fyrste eller myntsted.

Med hensyn til den tid, da mynterne er nedlagt i jorden, kommer man til et endnu sikrere, men dog væsentlig samme resultat som før, idet ingen af de senere fundne, som kan bestemmes sikkert, er yngre end kong Sihtric, der regjerede fra 989 til 1029. Det maa saaledes fremdeles ansees for utvilsomt, at mynterne er nedlagte nogen tid efter aar 1000. Det kan dog ikke antages at være skeet før 1002 paa grund af den nedenfor beskrevne mynt (no. 41), der maa henføres til keiser Henrik d. 2den (1002—1024), hvad der ogsaa synes at være tilfælde med no. 40. Disse to mynter kan dog heller ikke være præget efter 1011, erkebiskop Willigis's dødsaar. Paa den anden side maa nedlægningen være foregaaet nogle aar efter myntningen, da disse 2 mynters slidte tilstand forudsætter nogen omløbstid. Den omstændighed, at alle de angelsachsiske mynter er fra Æthelreds og ingen fra Knuts tid, taler for, at det er skeet kort tid efter 1016, eller endog muligens før. Der bør ogsaa bemærkes, at efter det ovenfor oplyste kun 3 a 4 af de tyske mynter (no. 8, 10, 40 og 41) kan være præget saa sent som i Henrik d. 2dens tid. Man kan dertor ved

at sammenholde disse kjendsgjæringer trygt sætte nedlægnings-tiden til et af aarene nærmest før eller muligens kort efter 1020, altsaa engang under Olaf den helliges regeringstid. Mere nøiagtig kan neppe tiden bestemmes. Man har saaledes her et af de ældre af de flere myntfund i vort land fra det 11te aarhundrede, der for en stor del eller udelukkende bestaar af udenlandske mynter. Det maa være omtrent samtidigt med Sletheidfundet og sandsynligvis lidt ældre end Horrfundet fra Jæderen og omtrent 10 aar ældre end Egersundsfundet og Nesbøfundet, hvilke igjen er over 30 aar ældre end Brøholtfundet. Græslifundet, der sættes til ca. 1068, indeholder forholdsvis faa udenlandske mynter. Skjønt nærværende fund ikke er af de rigere og ikke har bragt noget synderlig nyt for dagen, giver det dog et ikke uvigtigt supplement fra den nordfjeldske landsdel til de nævnte større fund, hvoraf de 4 første tilhører Vestlandet, Brøholtfundet Østlandet og Græslifundet det Trondhjemske.

Hvad mynternes konservation angaar, viser det sig nu, som ved de først fundne, at de angelsachsiske i det hele er i en meget bedre tilstand end de tyske, idet de baade har et bedre præg og er mindre slidte. Denne forskjel kan man ogsaa iagttage ved andre fund. Den sidst fundne kufiske er bedre konserveret end den i første beskrivelse nævnte.

De verker, der har været benyttet ved bestemmelsen af mynterne og hvortil oftere henvises, er fornemmelig Hildebrand: „Anglo-sachsiska Mynt i svenska Kongliga Myntkabinettet“, 2det oplag, Stockholm 1881, og Dannenberg: „Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit, Berlin 1876. Den kufiske mynt er i sin tid bestemt af afdøde professor I. P. Broch, og bestyreren af universitetets myntsamling, hr. dr. Stenersen, har velvillig bistaaet ved bedømmelsen af flere af de øvrige mynter.

Angelsachsiske:

23. Adv. †EDELRED REX AN̄CLO.¹⁾ Kongens ansigt til venstre med bart, udstaaende haar.

¹⁾ En streg over to bogstaver betegner, at disse paa originalen er sammenføjet til en dobbeltbogstav.

- Rev. †DVRVLF MO LIHER. Stort dobbelt kors med 3 halvmaaner paa enden af hver korsarm ved myntens kant. Omskrifterne lidt forskellige fra Hildebrand, typ. D, no. 1593, o, 5. Fra Chester. Vel konserveret.
24. Adv. †ÆDEL RÆD REX ANĀLO'X. Hoved til venstre med bart haar, scepter med 3 kugler paa spidsen indenfor en cirkel. Rev. †ÆDELM M⁻O LISEE. Dobbelt kors, der afsluttes ved en cirkel, i korsets vinkler CRVX. Hildebrand, typ. C, no. 264, a, 10. Fra Chichester. Vel konserveret.
25. Adv. †ÆDEL RÆD REX ANĀLO. Ansigt til venstre med bart, udstaaende haar. Rev. †LEOFNTAN MIO EOFR. Dobbelt kors med 3 halvmaaner paa korsets spidser. Hildebrand, typ. D, no. 760, a, 5. Fra York. Vel konserveret.
26. Adv. †ÆDEL RÆD REX ANĀLO. Ansigt til venstre med bart, udstaaende haar. Rev. †DVRNTAN M[·]O EOFR. Dobbelt kors med 3 halvmaaner paa korsets spidser. Hildebrand, typ. D, no. 952, a, 5. Lidt beskadiget i den ene kant. Fra York.
27. Adv. †ÆDEL RÆD REX ANĀLO'X. Ansigt til venstre med bart, glat haar. Rev. †EADFINE M⁻O LVND. Dobbelt kors, i hvis vinkler CRVX. Hildebrand, typ. C, no. 2401, a, 10. Fra London. Afbrukket i 3 dele.
28. Adv. †ÆDEL RÆD REX ANĀLO'X. Brystbillede til venstre med bart haar, scepter med 3 kugler paa spidsen indenfor en cirkel. Rev. †EADMVND M⁻O LVN. Et dobbelt kors, hvis arme omsluttes af en cirkel. I korsvinklerne CRVX. Hildebrand typ. C, no. 2335, a, 10. Fra London. Lidt beskadiget.
- 29 og 30. 2 defekte Æthelredsmynter, af hvilke den ene har LVND, d. e. London.

31. Adv. †ÆDEL RÆD REX ANLLOX. Ansigt til venstre med bart haar.
Rev. †EDFINE M^oO ROFE. Dobbelt kors med 3 halvmaaner paa enderne.
Hildebrand typ. D, no. 3286, a, 10. Fra Rochester. Vel konserveret.
32. Adv. †ÆDEL RÆD REX ANLLO. Ansigt til venstre med bart, opretstaaende haar.
Rev. †ANPLE M^oO STA. Dobbelt kors med 3 halvmaaner paa hver af spidserne.
Fra Stanford. Findes ikke hos Hildebrand, sml. dog no. 3453, typ. D, a, 5. Vel konserveret.
33. Adv. †EDEL RÆD REX AL. Hoved med opstaaende haar til venstre.
Rev. Meningsløs omskrift. Da bogstaverne er raat udførte, henhører mynten maaske til de af Hildebrand pag. 165 omtalte efterligninger af Æthelreds type D med ægte advers og barbarisk revers.
34. Falsk mynt. Rundt præg paa 4kantet blanket. Præget saavel paa advers som revers er lig Æthelreds typ. D, dog saaledes, at den ene korsvinkel paa reversen, sandsynligvis ved en forskyvning af stemplet, viser sig dobbelt. Legenderne er formentlig meningsløse; den paa adversen synes at bestaa af gjentagne †EC, der følger efter hverandre. Denne mynt maa ogsaa henføres til de ved no. 33 omtalte falske mynter, der er mere eller mindre nøiagtige efterligninger af Æthelreds typer, navnlig af typen D, hvoraf adskillige er prægede paa 4kantede blanketter.
35. Falskmynt eller efterligning af Æthelreds type D. Legenderne, saavel paa adv. som rev., synes at være aldeles uredige, skjønt hvert tegn for sig er ret tydeligt. Sml. Hildebr. pag. 165 og C. J. Thomsens katalog II, 3, no. 9018 fg.
- 36 og 37 er ligeledes sandsynligvis efterligninger af samme art som de foregaaende. Af no. 36 mangler halvparten. Adversens omskrift, læst retrograd, har bogstaverne EOROERDA^oL, der synes at være en forvanskning. Muligens kan et engelsk

kongenavn og REX ANCL eller lignende ligge til grund. Paa reversen er et kors i en indre ring med omskrift †LEOFRI foran bruddet. Dette peger afgjort paa Leofric, et myntmesternavn, som hyppig forekommer hos Æthelred og følgende konger (sjeldnere Leofrine) og findes i flere af Græslidfundets klasser. Omskriftens slutning LT † I usikker. Udgiveren har altsaa forsynet adv. med en meningsløs legende, men paa rev. gjengivet originalens myntmesternavn korrekt. 37 har dobbelt kors paa begge sider som paa type D med uredige omskrifter.

Tyske:

38. Adv. †O(TTO R)EX. Kors med 4 kugler.
Rev. ^oL^oNII A^o.
Slidt og beklippet, hvorved det øverst staaende paa rev. er bortfaldt. Ligner temmelig nøiagtig den hos Dannenberg tab. 14, no. 331 afbildede, der er fra Köln og tillægges Otto I, 936—73. Af de i parentes satte bogstaver sees den nederste del.
39. Adv. Kors med 4 kugler. Omskriften uredig, blot bestaaende af ringe, buer og streger. Paa reversen Kølnermonogrammet. Er en af de hos Dannenberg pag. 32—38 omtalte „Nachmünze“, men lader sig vanskelig bestemme nærmere. Den ene kant afbrukket.
40. Adv. .OËNC, der er at supplere til †MOËNCIA. Levning af en figur, der ligner den hos Dannenberg tab. 35, no. 801 eller 802, nærmest den sidste.
Rev. Kors med en kugle i hver vinkel, bag hver kugle en liden prik. Af indskriften kan kun læses et L, der stemmer med 2det bogstav paa afbildningen hos Dannenberg. Smlgn. ogsaa Joachims Groschen Cabinet, IX, 1, 1.
Slidt og bøiet. Tilhører temmelig sikkert erkebiskop Willigis af Mainz, 975—1011.
41. Samme type som foregaaende.
Adv. † . . . CIA. Ubedækket, modvendt ansigt.
Rev. ∴ H

Slidt og bøiet. Tilhører ligeledes Willigis af Mainz. Se Dannenberg pag. 308.

Da H, der tydelig sees paa den sidste mynt, betegner Henrik II, der regjerede fra 1002—1024, tyder dette paa, at fundet ikke kan være nedlagt før det førstnævnte aar.

42. Af samme type som no. 12 og 13, med langstrakt kirkegavl paa adversen, kors med kugle i hver vinkel og ulæselig omskrift paa reversen. Tynd, slidt og defekt. Dannenb. pag. 486, tab. 58, 1309. Ifølge samme præget kort før aar 1000.
43. Adv. Modvendt ansigt med stridt hageskjæg og hjelm, der løber op i 3 spidser; paa de yderste af disse er der ringe, paa den mellemste et kors. Af omskriften kan kun skjelnes TTO. Rev. Kors med en kugle i hver vinkel. Af omskriften er kun tydelig D, der maa være begyndelsen til DAVANTRIE eller lignende. Mynten er slidt. Den ligner meget den hos Dbrg. pag. 219, tab. 24, 560 opførte, der tillægges Otto III (996—1002) og er præget i Deventer (Daventria). Hermed stemmer Köhne, Über die im russischen Reiche gefundenen abendländischen Münzen pag. 100, tab. III, 10, hvor der nævnes lignende mynter af Otto III og henvises til Cappe, Götz m. fl.
- 44—57 har megen lighed med 14—21 og hører alle til de saakaldte Adelheidsmynter med kors og ODDO i vinklerne paa den ene side og paa den anden en kirkebygning. Deres prægningstid sættes til 991—95 (Otto III og Adelheid). De er at henføre til de hos Dannenb. pag. 455, tab. 52, 1167 beskrevne. Paa 44 læses paa reversen AHL, paa 45 paa adversen †REX, paa reversen ATE. No. 46 er af samme type, men omskriften ulæselig. No. 47 er bedre konserveret og næsten alle bogstaver i omskrifterne paa begge sider tydelige. Paa no. 48 læses CRA † paa adv. og TEAH paa rev. No. 49 er slidt og kun enkelte bogstaver læselige. Paa no. 50 kan læses A † RE paa adv. og ATE paa rev. Paa no. 51 kan kun faa bogstaver læses. No. 52 er defekt, dog er omskrifterne tydelige. No. 53 bestaar af brudstykker, dog er

- enkelte bogstaver læselige. No. 54, 55 og 56 har et daarligt præg og er slidte, men synes dog at maatte henføres til samme type. Paa no. 57 læses paa adv. REX †, paa rev. HT.
58. Er ogsaa Adelheidsmynt, men af en anden type. Den har paa adv. †D. . R\ - A † REX AMEN og kors med OTTO i vinklerne. Rev. †AHTALHET og kirke. Reversen er som Dannenb. 1166, adv. 1166, a.
59. Adv. Indskriften begynder med †OTTO, hvorefter kommer forvirrede tegn, som skulde indeholde IMP AVG el. lign., men i udartet form.
Rev. Indskriften forvirret, men indeholder tegn, som kan tyde paa, at MOGYNTCI eller lignende ligger til grund. Sml. Danb. pag. 302 og no. 776 fg., navnlig 779. Den synes at være fra Mainz og at maatte henføres til en af Ottonerne, rimeligst Otto III.
60. Denne, sidst fundne, er defekt, men dog ogsaa sikkert at henføre til Adelheidsmynterne, Dannenb. no. 1167, da paa adv. bogstaverne GRA † og paa rev. kirken og HLHT er tydelige.

Kufisk.

61. En fragmentarisk dirhem, større og bedre konserveret end no. 22. Den kan temmelig sikkert betegnes som samanidisk, dels fordi paa den ene side ovenfor kalifens navn staar: „Muhamed er guds udsendte“, fordelt i 2 linier, medens det paa abbasidiske staar i 3 linier, dels fordi der paa det manglende stykke maa have været saa stort rum under kalifens navn, at rimeligvis sultanens navn har staaet der. Anden tidsbestemmelse end kalifens navn findes ikke, idet der paa den anden side, hvor man skulde vente at finde den sædvanlige indskrift paa adversen, nemlig: „der er ingen gud uden gud alene, han har ingen ved siden af sig“ og i randskriften slagsted og aarstal, staar hvad der pleier at staa paa reversen, saa at mynten altsaa blot har to, indbyrdes lidt forskellige reversindskrifter. Indskrifterne er nemlig:
Paa den ene side: „Muhamed er guds udsendte“, derover deol, og nedenunder: al — Muktedir billah (kalif 295—320 h. =

908—932 e. Kr.). Sultanens navn paa det afbrukne stykke har rimeligvis enten været Ahmed ben Ismail (295—301 h. = 907—913 e. Kr.) eller Nasr ben Ahmed (301—331 h. = 913—943 e. Kr.). I randskriften kan læses begyndelsen og slutningen af det sædvanlige (væsentlig efter koranen 9, 33 og 61, 9).

Paa den anden side: Muhamed er guds udsendte; derunder tegnet **d**, som blandt andet paa en samanidisk mynt hos Tornberg IX, 279 (fra aaret 306 h. = 917—18 e. Kr., slagen i Enderabe). I randen kan læses de midterste ord af ovennævnte randskrift; til de 3 sidste ord synes at mangle plads, og randskriften bliver i saa fald som ellers næsten blot paa guldmynter og slutter sig, i denne kortere form, nærmest til koranen 48, 28.

Af de hidtil fundne 61 mynter er altsaa 21 angelsachsiske, alle fra Æthelred II, 1 irsk fra kong Sihtric, 37 tyske og 2 kufiske.

The first part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work during the year. It is followed by a detailed account of the various projects and the results achieved. The report concludes with a summary of the work done and the plans for the future.

The second part of the report deals with the financial statement of the organization for the year. It shows the income and expenditure and the balance sheet at the end of the year.

The third part of the report deals with the administrative work of the organization. It describes the various departments and the work done by each of them. It also mentions the various committees and the work done by them.

The fourth part of the report deals with the general remarks and the conclusions drawn from the work done during the year.